

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ УЗАГАЛЬНЮЮЧОЇ ОЦІНКИ СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Козак Л.С., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна

Федорук О.В., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна

BALANCE OF PAYMENTS AS AN IMPORTANT TOOL OF GENERALIZING ASSESSMENT OF THE STATE OF NATIONAL ECONOMY

Kozak L.S., Ph.D., National Transport University, Kyiv, Ukraine

Fedoruk O.V., Ph.D., National Transport University, Kyiv, Ukraine

ПЛАТЕЖНЫЙ БАЛАНС КАК ВАЖНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ОБОБЩАЮЩЕЙ ОЦЕНКИ СОСТОЯНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Козак Л.С., кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина

Федорук О.В., кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина

Постановка проблеми. В умовах інтернаціоналізації господарських зв'язків підвищилося значення платіжного балансу в системі державного регулювання економіки. Зрівноваження платіжного балансу є першочерговим завданням економічної політики держави поряд із забезпеченням високих темпів економічного розвитку, стримуванням інфляції та безробіття. Наявність стійкої незбалансованості зовнішніх платежів є ознакою появи кризових явищ в економіці країни, усунення яких вимагає коригування платіжного балансу шляхом проведення відповідної грошово-кредитної і бюджетно-податкової політики. Макроекономічне значення платіжного балансу полягає у відображенні стану міжнародних економічних відносин даної країни з її закордонними партнерами. Функціонально платіжний баланс відіграє роль макроекономічної моделі, яка систематично відображає економічні операції, здійснені між національною економікою й економіками інших країн світу; така модель складається з метою розробки та впровадження обґрунтованої зовнішньоекономічної політики держави, аналізу стану товарного й фінансового ринків, двосторонніх і багатосторонніх зіставлень, наукових досліджень тощо. На основі фактичних даних про стан платіжного балансу міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Міжнародним валютним фондом, приймаються рішення щодо надання конкретним країнам фінансової допомоги для стабілізації платіжного балансу та подолання його дефіциту. Розробка й складання платіжного балансу є обов'язковою умовою для всіх країн – членів Міжнародного валютного фонду, базується на єдиній методології відповідно до стандартної класифікації компонентів і структури зведеної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом, враховуючи тенденції глобалізації фінансових ринків та економічних відносин в цілому, дослідження рівноваги платіжних балансів стають дедалі актуальними. Значний науковий внесок у розробку теоретичних положень, методичних і практичних питань складання платіжного балансу зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, О. Анісімова [1], С. Боринець [2], Д. Єрін [3], П. Кругман [4], А. Мельник [5], Р. Моторин [6], С. Ніколайчук [7], М. Пебро [8], Т. Савченко [9], О. Сунцова [10], А. Шкляр [11], В. Юрчишин [12] та інші. Слід зазначити, що у науковому світі триває дискусія щодо визначення основних чинників та характеру їхнього впливу на платіжний баланс країни, а також причин виникнення дефіцитів платіжних балансів.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад формування платіжного балансу; вивчення концепцій та моделей регулювання платіжного балансу держави; визначення структурних елементів і з'ясування макроекономічного значення платіжного балансу; обґрунтування напрямків зрівноваження балансу міжнародних розрахунків; дослідження впливу

макроекономічної політики на стан платіжного балансу країни; формування стратегії зменшення дефіциту платіжного балансу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Платіжний баланс є вартісним вираженням масштабів, структури та характеру зовнішньоекономічних операцій країни, її участі у світовому господарстві; співвідношенням між сумою грошових надходжень, отриманих країною з-за кордону, та сумою здійснених нею платежів за кордон протягом певного періоду. За формою складання платіжний баланс є статистичним звітом, у якому в систематизованому вигляді наведено сумарні дані про зовнішньоекономічні операції резидентів країни з резидентами інших країн за певний період [13]. Платіжний баланс складається з двох частин – надходжень і платежів. Якщо грошові надходження перевищують платежі, платіжний баланс є активним (профіцитним), а якщо сума платежів більша від надходжень – платіжний баланс пасивний (дефіцитний). В Україні відповідальність за складання платіжного балансу на законодавчому рівні покладено на Національний банк України (стаття 7 Закону України «Про Національний банк України», Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»). Спільною постановою Національного банку України і Кабінету Міністрів України від 17.03.2000 № 517 «Про складання платіжного балансу» встановлено порядок координації дій міністерств і відомств щодо формування інформаційної бази платіжного балансу. Платіжний баланс складається щоквартально, публікується в аналітично-статистичному виданні НБУ «Платіжний баланс і зовнішній борг України» та на сторінці НБУ в мережі Інтернет.

Основні компоненти платіжного балансу групуються за двома рахунками: рахунком поточних операцій, рахунком операцій з капіталом і фінансових операцій. Рахунок поточних операцій включає всі операції з реальними цінностями, що відбуваються між резидентами та нерезидентами, а також операції, пов'язані з безоплатним наданням або одержанням цінностей, які призначені для поточного використання. У структурі рахунку поточних операцій виділяються чотири основні компоненти: товари, послуги, доходи та поточні трансферти. Рахунок операцій з капіталом охоплює всі операції, які включають одержання або оплату капітальних трансфертів (трансферти на інвестиційні цілі, прощення боргу, перекази мігрантів тощо), а також придбання або реалізацію нефінансових активів і прав власності, таких як, наприклад, торгові марки, патенти, авторські права, права на видобуток корисних копалин та інші. У фінансовому рахунку відображаються всі операції, в результаті яких відбувається перехід прав власності на зовнішні фінансові активи й вимоги країни, або, іншими словами, виникнення та погашення фінансових зобов'язань між резидентами і нерезидентами. Фінансовий рахунок поділяється на дві класифікаційні групи, що охоплюють операції з фінансовими активами (активи) й операції з фінансовими зобов'язаннями (пасиви). Обидві групи у свою чергу поділяються на три функціональні категорії: прямі, портфельні та інші інвестиції. До складу активів відноситься також така категорія, як резервні активи.

Інформаційна база платіжного балансу ґрунтується на таких основних джерелах:

- даних банківської системи про надходження платежів із-за кордону і здійснення платежів за кордон (фінансові операції з нерезидентами);
- інформації про пересування товарних потоків через кордон (міжнародна торгівля);
- статистичних обстеженнях підприємств та організацій з метою збору повної інформації (статистична звітність експортерів й імпортерів продукції, інвесторів та одержувачів іноземних інвестицій тощо).

Для досягнення Україною подальшого економічного розвитку та реалізації концепції побудови платіжного балансу необхідно зосередити зусилля на таких основних напрямках:

- визначення системи показників для складання платіжного балансу України;
- досягнення деталізації банківської звітності стосовно операцій з нерезидентами;
- розширення інформаційної бази про експорт та імпорт послуг, насамперед транспортних, туристичних і державних;
- застосування якісної системи контролю за достовірністю даних про умови поставок за контрактом під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємств;
- розробка методичного забезпечення та запровадження збору, опрацювання й узагальнення інформації про прямі і портфельні інвестиції;
- використання експертних оцінок і розрахунків, даних спеціальних статистичних обстежень для характеристики окремих позицій платіжного балансу;
- проведення систематичного аналізу даних платіжних балансів України відповідно до стандартів Міжнародного валютного фонду;
- створення банку даних зі статистики платіжного балансу.

До основних методів регулювання платіжного балансу належать: прямий контроль через регламентацію імпорту (кількісне обмеження на ввезення), митні та інші збори, заборону або обмеження на перекази за кордон доходів за іноземними інвестиціями і грошовими трансфертами приватних осіб, вивезення коротко- та довгострокового капіталу; дефляція, що веде до покращення стану платіжного балансу. За умов дефляції зростає реальна процентна ставка, що сприяє залученню в країну короткострокового капіталу за умови розвиненої банківської системи і низького політичного ризику; підвищується обмінний курс національної валюти.

В основу складання платіжного балансу покладено два методологічні принципи. Згідно з першим принципом в платіжному балансі відображаються всі економічні операції, що здійснюються за певний період часу між резидентами даної країни та нерезидентами. Другий принцип – метод подвійного запису, коли кожна зовнішньоекономічна операція записується до платіжного балансу двічі. Статті платіжного балансу розподіляються на основні та балансувальні. До основних належать статті, в яких відображаються операції, що впливають на остаточний результат платіжного балансу та є відносно самостійними: поточні операції і рух довгострокового капіталу. До балансувальних статей належать операції, які не мають самостійності або мають обмежену самостійність. Ці статті характеризують методи та джерела регулювання сальдо платіжного балансу, відображають рух валютних резервів, зміну короткострокових активів, окремі види іноземної допомоги, зовнішні державні позики, кредити міжнародних валютно-фінансових організацій тощо.

Платіжний баланс базується на принципах бухгалтерського обліку: кожна економічна операція має подвійний запис – за кредитом однієї статті та дебетом іншої. У разі безоплатного надання економічних цінностей (товарів, послуг або фінансових активів) для висвітлення цієї операції подвійним записом запроваджується стаття «Вторинні доходи». У результаті використання принципу подвійного запису різниця між сумою усіх кредитових і дебетових записів має дорівнювати нулю. Різниця між сумою за усіма кредитовими записами та сумою за усіма дебетовими записами, що відображає часові й вартісні розбіжності, називається «чисті помилки та упущення». Ця різниця за принципом подвійного запису зазначається у відповідних статтях балансу. Кредитові записи рахунків поточних операцій та операцій з капіталом включають: експорт товарів і послуг; первинні та вторинні доходи до отримання; вибуття невиробничих нефінансових активів. Дебетові записи включають: імпорт товарів і послуг; первинні та вторинні доходи до виплати; набуття невиробничих нефінансових активів. Облік активів і зобов'язань фінансового рахунку ведеться окремо за кожним фінансовим активом чи зобов'язанням як результат усіх кредитових та дебетових оборотів протягом звітного періоду. Під час відображення операцій з фінансовими активами та зобов'язаннями використовуються терміни «чисте придбання фінансових активів» і «чисте прийняття зобов'язань». Чисте придбання фінансових активів дорівнює збільшенню активів за вирахуванням їх зменшення. Чисте прийняття зобов'язань дорівнює збільшенню зобов'язань за вирахуванням їх зменшення. Зміна зі знаком «плюс» вказує на збільшення активів чи зобов'язань, а зміна зі знаком «мінус» – на їх зменшення. Сальдо за кожною категорією фінансового рахунку – це різниця між чистим придбанням активів і чистим прийняттям зобов'язань. Усі операції в платіжному балансі враховуються за ринковою ціною.

Національний банк України розпочав публікацію статистики зовнішнього сектора (платіжного балансу, міжнародної інвестиційної позиції, зовнішнього боргу) відповідно до нових методологічних засад, викладених у шостому виданні Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції (КПБ-6) [14]. До цього складання статистики зовнішнього сектора базувалося на попередньому п'ятому виданні (КПБ-5). КПБ-6 було опубліковано МВФ на початку 2009 року. Зміни в методології були пов'язані з необхідністю врахування впливу глобалізаційних процесів, фінансових і технологічних інновацій, а також з усе більшою увагою до використання балансових даних в аналізі зовнішньої вразливості. Крім того, перегляд Керівництва відбувався паралельно з оновленням Статистичною комісією ООН «Системи національних рахунків», нова версія якої була опублікована в 2008 році, з метою досягнення узгодженості різних галузей макроекономічної статистики. Одними з перших почали публікувати дані платіжного балансу відповідно до КПБ-6 Австралія, Індія, Республіка Корея, Сінгапур, Таїланд, Чилі, Білорусь, Росія, Казахстан, Вірменія, Боснія і Герцеговина тощо. У серпні 2012 року МВФ розпочав публікацію статистики платіжного балансу в своїх базах даних міжнародної фінансової статистики (IFS) та статистичному щорічнику з платіжного балансу (BOPSY) у форматі КПБ-6. В Україні підготовка до переходу на нову методологію розпочалася в 2009 році. Були внесені необхідні зміни до форм звітності, удосконалені діючі та впроваджені нові методики розрахунків, проведено перекласифікацію даних за окремими статтями. Концептуальна

основа методології КПБ-6 залишилася незмінною порівняно з КПБ-5, водночас відбулися зміни в назвах статей, презентації та підходах до формування окремих статей (рис. 1; табл. 1, 2). Починаючи з даних за третій квартал 2015 року статистика буде публікуватись лише за КПБ-6.

Рисунок 1 – Гармонізація секторів, назв рахунків, фінансових інструментів для узгодження з системою національних рахунків

Таблиця 1 – Нові підходи до агрегування даних за поточним та капітальним рахунками

ОСНОВНІ СТАТТІ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ	К П Б - 5	К П Б - 6
Сальдо рахунку поточних операцій	+ профіцит; – дефіцит	+ профіцит; – дефіцит
Сальдо товарів та послуг	(експорт + імпорт)	(експорт – імпорт)
Експорт	+	+
Імпорт	–	+
Сальдо первинних (вторинних) доходів	(надходження – виплати)	(надходження – виплати)
Надходження	+	+
Виплати	–	+
Сальдо рахунку операцій з капіталом	+ профіцит; – дефіцит (надходження – виплати)	+ профіцит; – дефіцит (надходження – виплати)
Надходження	+	+
Виплати	–	+
Сальдо поточного рахунку та рахунку операцій з капіталом		+ чисте кредитування – чисте запозичення

Складання платіжного балансу базується на даних системи обліку операцій з нерезидентами (International Transactions Registration System – ITRS), яка була запроваджена і діє в НБУ. Дані ITRS доповнюються даними статистичних обстежень, що проводяться Державною службою статистики України. Система збору інформації, що базується на банківських операціях, була започаткована в

січні 1993 року. За цією системою надають інформацію дві категорії респондентів: банки, які декларують здійснені протягом кожного місяця операції з нерезидентами, проведені за дорученням клієнтів та від власного імені (форма № 1-ПБ), а також підприємства й організації, які відкрили рахунки в іноземних банках (форма № 2-ПБ). Крім дебетових та кредитових оборотів за коррахунками з розбивкою за операціями, банки надають інформацію щодо залишків на коррахунках на початок і кінець звітного періоду. Інформація надається в оригінальній валюті за кожним кореспондентським рахунком у закованому вигляді відповідно до шостого видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції. НБУ здійснює конвертацію даних у долари США за середньомісячним курсом. Для складання платіжного балансу НБУ також використовує офіційні дані Державної служби статистики України щодо статистики торгівлі, яка базується на даних митної статистики, зовнішньої торгівлі послугами та прямих іноземних інвестицій; дані Державної фіскальної служби України, урядових організацій, Міжнародного валютного фонду, інших міжнародних фінансових організацій; дані різних статистичних опитувань, експертні оцінки тощо.

Таблиця 2 – Нові підходи до відображення активів, зобов'язань та агрегування даних за фінансовим рахунком

<i>ОСНОВНІ СТАТТІ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ</i>	<i>К П Б - 5</i>	<i>К П Б - 6</i>
Сальдо фінансового рахунку	– чисте кредитування + чисте запозичення (активи + зобов'язання)	+ чисте кредитування – чисте запозичення (активи – зобов'язання)
Чисте придбання фінансових активів	– збільшення вимог + зменшення вимог	+ збільшення вимог – зменшення вимог
Чисте прийняття зобов'язань	+ збільшення зобов'язань – зменшення зобов'язань	+ збільшення зобов'язань – зменшення зобов'язань
Резервні активи	– збільшення вимог + зменшення вимог	+ збільшення вимог – зменшення вимог
Чисті помилки та упущення	– (сальдо рахунку поточних операцій + сальдо рахунку операцій з капіталом + сальдо фінансового рахунку)	сальдо фінансового рахунку – сальдо рахунку поточних операцій та рахунку операцій з капіталом

Платіжний баланс є одним з об'єктів державного регулювання. Врівноваження балансу міжнародних розрахунків є важливим завданням економічної політики держави поряд із забезпеченням високих темпів економічного зростання, боротьбою з інфляцією та безробіттям. Державне регулювання платіжного балансу – це сукупність економічних заходів, зокрема валютних, фінансових, грошово-кредитних, спрямованих на формування основних статей платіжного балансу. Виокремлюють такі основні методи ліквідації надлишку або дефіциту платіжного балансу: зупинення потоків торгівлі та капіталу; коригування внутрішніх економічних диспропорцій; досягнення зміни курсу національної валюти. До міжнародних заходів регулювання платіжних балансів належать такі: узгодження умов експортних кредитів; двосторонні урядові кредити, короткострокові взаємні кредити центральних банків у національних валютах за своп-угодами; кредити міжнародних валютно-кредитних та фінансових організацій [15].

Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу у 2014 році в Україні скоротився до 5,3 млрд дол. США, або 4,0 % від ВВП (порівняно з 16,5 млрд дол. США, або 8,6 % від ВВП, у 2013 році) (табл. 3). Низька економічна активність та зменшення купівельної спроможності домогосподарств зумовили значно вищі темпи падіння імпорту порівняно з експортом. Скорочення експорту товарів на 15,0 % у 2014 році – до 55,3 млрд дол. США, зумовлено призупиненням виробничих потужностей та руйнуванням транспортної інфраструктури на сході держави, зниженням цін на світових товарних ринках та погіршенням торговельних відносин із Росією. Експорт товарів до Росії знизився на 35,0 % (їх частка зменшилась до 17,7 % з 23,2 % у 2013 році), водночас поставки до країн ЄС збільшилися на 1,5 %, а їх частка зросла до 30,8 % з 25,8 %.

Таблиця 3 – Динаміка платіжного балансу України (аналітична форма представлення)

млн дол. США

Статті платіжного балансу	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Рахунок поточних операцій	2531	-1617	-5272	-12763	-1732	-3018	-10245	-14315	-16478	-5273
Баланс товарів та послуг	671	-3068	-8152	-14350	-1953	-3984	-10157	-14326	-15594	-5283
Експорт товарів та послуг	44378	50239	64001	85612	54253	69255	88844	90035	85482	68485
Імпорт товарів та послуг	-43707	-53307	-72153	-99962	-56206	-73239	-99001	-104361	-101076	-73768
Баланс товарів	-1135	-5194	-10572	-16091	-4307	-8388	-16252	-19478	-19977	-6065
Експорт товарів	35024	38949	49840	67717	40394	52191	69418	70236	64997	55259
Імпорт товарів	-36159	-44143	-60412	-83808	-44701	-60579	-85670	-89714	-84974	-61324
Баланс послуг	1806	2126	2420	1741	2354	4404	6095	5152	4383	782
Експорт послуг	9354	11290	14161	17895	13859	17064	19426	19799	20485	13226
Імпорт послуг	-7548	-9164	-11741	-16154	-11505	-12660	-13331	-14647	-16102	-12444
Доходи (сальдо)	-985	-1722	-659	-1540	-2440	-2009	-3796	-2965	-3033	-1531
Поточні трансферти (сальдо)	2845	3173	3539	3127	2661	2975	3708	2976	2149	1541
Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій	8190	4025	14693	9700	-11994	8049	7790	10140	18501	-8034
Рахунок операцій з капіталом	-65	3	3	5	595	187	98	38	-83	368
Капітальні трансферти	-8	1	3	-1	137	8	11	7	1	329
Придбання/реалізація нефінансових активів	-57	2	0	6	458	179	87	31	-84	39
Фінансовий рахунок	8255	4022	14690	9695	-12589	7862	7692	10102	18584	-8402
Прямі інвестиції (сальдо)	7533	5737	9218	9903	4654	5759	7015	7195	4079	299
Портфельні інвестиції (акціонерний капітал)	86	320	694	398	99	294	511	493	1191	-390
Кредити та облігації	7563	12527	23105	12397	-9137	6762	2598	6035	7349	-2242
Середньо- і довгострокові кредити, облігації	6146	8845	18238	13428	-4663	3930	709	9320	5790	-3028
Сектор державного управління	1319	357	1059	-7	-1116	3112	1117	4430	4753	3293
Банки	1625	4079	10526	7586	-3272	-2120	-4626	-2038	-301	-1921
Надходження	1848	4795	11879	11500	5717	3879	3244	4705	4628	1735
Виплати	-223	-716	-1353	-3914	-8989	-5999	-7870	-6743	-4929	-3656
Інші сектори	3202	4409	6653	5849	-275	2938	4218	6928	1338	-4400
Надходження	6580	8727	12632	14426	10278	12823	14626	17706	14197	3235
Виплати	-3378	-4318	-5979	-8577	-10553	-9885	-10408	-10778	-12859	-7635
Короткострокові кредити	1417	3682	4867	-1031	-4474	2832	1889	-3285	1559	786
Органи грошово-кредитного регулювання	-5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Сектор державного управління	0	0	0	0	0	2000	0	-2000	0	0
Банки	1029	3464	4497	-1559	-4372	365	866	-983	1002	473
Інші сектори	393	218	370	528	-102	467	1023	-302	557	313
Інший капітал	-6927	-14562	-18327	-13003	-8205	-4953	-2432	-3621	5965	-6069
у тому числі										
Готівкова валюта поза банками	-3170	-8507	-13518	-12897	-9713	-5600	-11408	-7961	-2691	-2731
Помилки та упущення	129	93	-437	531	343	1354	986	1375	-657	580
Зведений баланс	10721	2408	9421	-3063	-13726	5031	-2455	-4175	2023	-13307
Фінансування	-10721	-2408	-9421	3063	13726	-5031	2455	4175	-2023	13307
Резервні активи (мінус: зростання)	-10425	-1999	-8980	-1080	5654	-8460	2455	7594	3552	12404
Кредит МВФ НБУ (мінус: погашення)	-296	-409	-441	4143	1228	1401	0	-2631	-3062	551
Кредит МВФ уряду України (мінус: погашення)	0	0	0	0	4798	2028	0	-788	-2513	352
Спеціальні права запозичення	0	0	0	0	2046	0	0	0	0	0

Примітка.

Дані за 2014 рік наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя.

Варто зауважити, що експорт скоротився за всіма товарними групами, зокрема, продукції машинобудування – на 30,6 %, більше половини такого зниження припадало на скорочення поставок залізничних локомотивів (майже в три рази) переважно до Росії; металургійної продукції – на 13,3 %

як через зниження експортних цін на чорні метали (у середньому на 2,8 %), так і через зменшення обсягів виробництва в зоні військового конфлікту; хімічної продукції – на 26,9 % через скорочення поставок добрив (на 40,7 %) та продукції неорганічної хімії (на 32,5 %), що спричинено зупинкою виробництва на заводах у зоні конфлікту й обмеженням постачання газу для підприємств галузі; продукції АПК – на 2,2 %. З одного боку, експорт харчової промисловості скоротився на 13,3 % насамперед до Росії (майже вдвічі) через запровадження санкцій до українських виробників. З іншого боку, завдяки лібералізації доступу українських товарів на ринки ЄС і рекордному врожаю експорт зернових зріс на 2,7 % (фізичні обсяги – на 20,2 %), а олії та жирів – на 9,0 % (табл. 4) [16].

Таблиця 4 – Питома вага країн – основних торговельних партнерів України в загальному обсязі товарообороту за 2014 рік

млн дол. США

<i>Країни</i>	<i>Товарооборот</i>	<i>Частка в загальному обсязі товарообороту, %</i>	<i>Експорт</i>	<i>Імпорт</i>	<i>Сальдо</i>
Російська Федерація	22478	19,3	9799	12679	-2880
Китай	8083	6,9	2674	5409	-2735
Німеччина	6951	6,0	1591	5360	-3769
Польща	5712	4,9	2645	3067	-422
Білорусь	5588	4,8	1617	3971	-2354
Туреччина	4859	4,2	3561	1298	2263
Італія	3977	3,4	2468	1509	959
Угорщина	2974	2,6	1510	1464	46
Єгипет	2953	2,5	2862	91	2771
США	2595	2,2	668	1927	-1259
Індія	2473	2,1	1817	656	1161
Нідерланди	1870	1,6	1106	764	342
Франція	1800	1,5	533	1267	-734
Іспанія	1774	1,5	1167	607	560
Чеська Республіка	1461	1,3	773	688	85
Казахстан	1449	1,2	1073	376	697
Румунія	1432	1,2	585	847	-262
Литва	1394	1,2	362	1032	-670
Сполучене Королівство	1281	1,1	589	692	-103
Саудівська Аравія	1236	1,1	1031	205	826
Австрія	1137	1,0	531	606	-75
Словаччина	1098	0,9	671	427	244
Республіка Корея	988	0,8	510	478	32
Бельгія	978	0,8	425	553	-128
Ізраїль	919	0,8	593	326	267
Японія	823	0,7	210	613	-403
Молдова	806	0,7	744	62	682
Болгарія	789	0,7	551	238	313
Іран	756	0,6	703	53	650
Ірак	755	0,6	711	44	667
Швейцарія	710	0,6	187	523	-336
Грузія	645	0,6	491	154	337
Азербайджан	636	0,5	592	44	548
Норвегія	608	0,5	20	588	-568
Греція	509	0,4	201	308	-107
Пакистан	499	0,4	398	101	297
Об'єднані Арабські Емірати	462	0,4	395	67	328

За широкими економічними категоріями скоротились обсяги експорту товарів проміжного споживання (на 14,1 %) та засобів виробництва (на 43,6 %). Натомість експорт споживчих товарів

зріс на 16 %, що зумовлено збільшенням поставок продовольчих товарів. Імпорт товарів зменшився на 27,8 % – до 61,3 млрд дол. США, що було зумовлено послабленням реального ефективного обмінного курсу гривні та скороченням внутрішнього попиту [17]. Найбільше скоротилися поставки товарів із Росії (на 45,5 %), зокрема через зниження імпорту газу (на 63,1 %). Частка імпорту з Росії зменшилася до 20,7 % (з 27,4 % у 2013 році), водночас частка імпорту з країн ЄС зросла до 32,6 % (з 30,2 % у 2013 році). Енергетичний імпорт скоротився на 28,8 %, що було зумовлено зниженням поставок природного газу як російського, так і з Європи майже в два рази (середня ціна імпортного газу зменшилася на 29,1 %); зменшенням імпорту нафти в 4,3 рази через зупинку всіх нафтопереробних заводів. Неенергетичний імпорт скоротився на 27,5 %, зниження відбулося за всіма товарними групами: машинобудування – на 38,2 %, насамперед легкових автомобілів (у 2,5 рази); продукції хімічної промисловості – на 20,3 %, особливо фармацевтичної продукції (на 20,3 %), пластмас (на 17,8 %) та гумових виробів (на 31,6 %); продовольчих товарів – на 26,1 %, особливо м'яса (в 2,6 рази), цитрусових (на 31,3 %) та морепродуктів (на 31,3 %).

Крім того, скоротився обсяг імпорту за всіма широкими економічними категоріями: товарів проміжного споживання – на 25,9 %, засобів виробництва – на 35,0 %, споживчих товарів – на 32,1 %. Додатне сальдо торгівлі послугами у 2014 році скоротилося до 0,8 млрд дол. США (з 4,4 млрд дол. США у 2013 році). Це зумовлено зниженням надходжень від туристичних послуг – у 3,2 рази у зв'язку зі зменшенням кількості відвідувачів, особливо з Росії; транспортних перевезень – на 27,7 % через руйнування інфраструктури на сході країни, зменшення транзиту газу та зниження економічної активності. Від'ємне сальдо за доходами скоротилося в два рази – до 1,5 млрд дол. США (порівняно з 3,0 млрд дол. США у 2013 році) через зниження виплат доходів від прямих іноземних інвестицій (у 2,7 рази), що пов'язано з погіршенням фінансових результатів роботи підприємств та тимчасовою заборонаю виплат дивідендів. Додатне сальдо трансфертів скоротилося до 1,5 млрд дол. США (з 2,1 млрд дол. США) унаслідок зменшення приватних трансфертів в Україну (на 24,7 %). Дефіцит рахунку капіталу та фінансових операцій у 2014 році становив 8,0 млрд дол. США (у попередньому році додатне сальдо становило 18,5 млрд дол. США).

Формування дефіциту насамперед було зумовлено погіршенням інвестиційного клімату внаслідок ведення бойових дій на сході країни та накопичення низки макроекономічних дисбалансів (табл. 5). Це обмежувало залучення приватним сектором як інвестиційних, так і кредитних ресурсів для рефінансування поточних виплат за попередніми позиками. Дефіцит за кредитами та облігаціями приватного сектора становив 5,52 млрд дол. США (у 2013 році сальдо було додатним – 2,6 млрд дол. США), що зумовлено низькими обсягами залучень за довгостроковими кредитами. Водночас державний сектор залучив кредити та макрофінансову допомогу від ЄС (1,6 млрд євро), Світового банку (1,3 млрд дол. США), Канади (0,2 млрд дол. США), Японії (0,1 млрд дол. США) і розмістив єврооблігації під гарантії Уряду США на 1 млрд дол. США. Обсяг чистих надходжень за прямими іноземними інвестиціями становив 299 млн дол. США. У січні – травні спостерігався чистий відплив інвестицій, але в червні – грудні чисті надходження становили 1,5 млрд дол. США переважно в реальний сектор. Приріст готівкової валюти поза банками майже не змінився порівняно з попереднім роком і становив 2,7 млрд дол. США. Практично весь відплив валюти поза банки відбувся в I кварталі (2,7 млрд дол. США) унаслідок високих девальваційних очікувань. Чисте погашення заборгованості за торговими кредитами становило 7,2 млрд дол. США; з них 3,1 млрд дол. США – виплати боргу НАК «Нафтогаз України» за раніше поставлений газ. Дефіцит зведеного платіжного балансу в розмірі 13,3 млрд дол. США фінансувався переважно за рахунок резервних активів (12,4 млрд дол. США). У 2014 році було отримано два транші від МВФ на загальну суму 4,6 млрд дол. США, водночас протягом року було погашено 3,7 млрд дол. США за залученими раніше кредитами. Станом на кінець 2014 року міжнародні резерви скоротилися до 7,5 млрд дол. США, що забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 1,5 місяця [18].

Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу в I кварталі 2015 року становив 473 млн дол. США, або 2,7 % від ВВП, що на 1 млрд дол. США менше ніж у I кварталі минулого року (1,5 млрд дол. США, або 4,3 % від ВВП). Експорт товарів скоротився на 33,0 % у річному вимірі, становив 8,7 млрд дол. США. Обсяги експорту зменшились за всіма основними групами товарів, у тому числі за металургійною продукцією – на 36,7 %, продукцією машинобудування – у 2,2 рази, мінеральними продуктами – у 2,1 рази, продовольчими товарами – на 15,1 %. У географічному розрізі знизився насамперед експорт товарів до Росії (у 2,7 рази), частка якого зменшилася із 17,9 % (за I квартал 2014 року) до 9,9 %. Експорт до країн ЄС скоротився на 37,4 %, питома вага експорту в країни ЄС в загальному експорті становила 29,8 %. Імпорт товарів зменшився на 36,7 % у річному вимірі, його обсяги становили 9,9 млрд дол. США. У січні – березні скоротилися обсяги як енергетичного, так і

неенергетичного імпорту (відповідно 7,3 % та на 45,1 % у річному вимірі), у тому числі продукції машинобудування – у 1,8 раза, продовольчих товарів – у 1,9 раза, продукції хімічної промисловості – на 31,6 %. У географічному розрізі імпорту товарів частка країн СНД знизилася на 7,8 в. п. – до 29,5 %, а частка імпорту з Європи зросла на 7,8 в. п. – до 37,3 %. Профіцит торгівлі послугами (604 млн дол. США) знизився порівняно з I кварталом 2014 року (841 млн дол. США). Удвічі вищим сформувався дефіцит балансу первинних доходів: 509 та 252 млн дол. США відповідно. Профіцит балансу вторинних доходів зріс порівняно з минулим роком, становив 443 млн дол. США (в I кварталі минулого року – 241 млн дол. США). Профіцит рахунку операцій з капіталом становив 247 млн дол. США, у т. ч. за рахунок прощення боргу банківського сектора (за відповідний період минулого року сальдо становило 11 млн дол. США).

Таблиця 5 – Прямі іноземні інвестиції в Україну з країн Європейського Союзу (станом на кінець періоду, млн дол. США)

Країни	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014		
							млн дол. США	у % до загального обсягу	у % до попереднього періоду
Усього країни ЄС	35792	38976	43429	47702	51266	52710	42262	100,0	80,2
Кіпр*	13252	14162	16062	18850	23479	25240	18293	43,3	72,5
Німеччина	6394	6613	7077	7386	6317	6292	5721	13,5	90,9
Нідерланди	3181	4002	4708	4823	5169	5562	5111	12,1	91,9
Австрія*	4484	4642	4696	5492	5471	5327	4620	10,9	86,7
Велика Британія*	2274	2376	2299	2508	2557	2714	2146	5,1	79,1
Франція*	1226	1649	2376	2240	1774	1835	1624	3,8	88,5
Італія	914	992	982	966	1016	1268	999	2,4	78,8
Польща	695	865	936	876	916	845	831	2,0	98,3
Угорщина	596	675	724	686	688	689	595	1,4	86,4
Люксембург	215	253	443	494	559	681	401	0,9	58,9
Швеція	1263	1272	1730	1744	1600	446	382	0,9	85,7
Греція	310	331	328	428	466	338	253	0,6	74,9
Естонія*	110	125	131	165	171	186	242	0,6	130,3
Литва	85	87	84	84	97	354	189	0,4	53,4
Данія	177	188	192	198	201	174	148	0,4	85,1
Чехія	80	80	75	77	80	81	112	0,3	138,3
Фінляндія	17	60	58	68	106	118	103	0,2	87,3
Бельгія	43	64	65	112	73	74	103	0,2	139,2
Словаччина	106	107	63	63	70	103	75	0,2	72,8
Ірландія	134	144	139	157	168	71	72	0,2	101,4
Іспанія	58	71	62	73	71	68	65	0,2	95,6
Латвія*	64	88	83	71	77	88	63	0,1	71,7
Мальта	39	45	30	37	43	53	32	0,1	60,4
Словенія	26	29	28	31	33	36	25	0,1	69,4
Румунія	17	19	21	21	24	25	25	0,1	100,0
Болгарія	20	20	18	23	23	23	22	0,1	95,7
Португалія	6	11	13	23	16	16	8	0,0	50,0
Хорватія	6	6	6	6	2	3	2	0,0	66,7

* Дані Державної служби статистики України з коригуваннями Національного банку України.

Чисте запозичення від зовнішнього світу (сумарне сальдо поточного рахунку та рахунку операцій з капіталом) в I кварталі 2015 року зменшилося до 226 млн дол. США порівняно з 1,5 млрд дол. США в I кварталі 2014 року. Додатне сальдо фінансового рахунку становило 1,7 млрд дол. США (порівняно з 2,8 млрд дол. США у I кварталі 2014 року), сформувалося головним чином унаслідок скорочення зовнішніх зобов'язань приватного сектора. Чистий приплив коштів за прямими іноземними інвестиціями становив 391 млн дол. США, тоді як в I кварталі минулого року

спостерігався відплив в обсязі 665 млн дол. США. Інвестиції в основному спрямовувалися в банківський сектор (233 млн дол. США). Станом на 01.04.2015 накопичений обсяг інвестицій в економіку України становив 60,0 млрд дол. США. У I кварталі чисте погашення зовнішніх зобов'язань приватного сектора за портфельними та іншими інвестиціями становило 2,5 млрд дол. США, у т. ч. банківського сектора – на 1,14 млрд дол. США (і було частково компенсовано скороченням зовнішніх активів), реального сектора – на 1,35 млрд дол. США, за рахунок скорочення зобов'язань за зовнішніми довгостроковими позиками та торговими кредитами. Обсяги готівки поза банками зросли на 187 млн дол. США, тоді як у січні – березні 2014 року зростання становило 3,1 млрд дол. США. Чистий відплив капіталу за операціями приватного сектора (разом з помилками та упущеннями) скоротився до 1,7 млрд дол. США з 3,0 млрд дол. США в I кварталі 2014 року. Дефіцит зведеного платіжного балансу становив 1,9 млрд дол. США (у I кварталі 2014 – 4,3 млрд дол. США). Отримання кредиту МВФ на суму 4,9 млрд дол. США дало змогу наростити міжнародні резерви до 10,0 млрд дол. США, що забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 2,1 місяця.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, у сучасних умовах платіжний баланс є інструментом узагальнюючої оцінки економічного стану країни та ефективності її міжнародних зв'язків. Складання платіжного балансу держави, створення методичної бази для його аналізу і прогнозування та проведення відповідних розробок покладено на Національний банк України. Стратегія зменшення дефіциту платіжного балансу повинна включати такі складові: вжиття необхідних заходів щодо ліквідації внутрішніх економічних диспропорцій; забезпечення надання виробникам цільових експортних кредитів, страхування від економічних і політичних ризиків, введення пільгового режиму амортизації основних засобів та надання інших фінансово-кредитних пільг в обмін на зобов'язання виконувати конкретно визначену експортну програму; використання міжнародних правових норм для регулювання платіжного балансу; запровадження податку на товари розкоші, позитивний досвід використання якого демонструють нові індустріальні країни; коригування видатків і доходів державного бюджету; застосування у фінансовій системі інструментів хеджування валютних ризиків; збільшення державних видатків на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки з метою зростання надходжень від торгівлі патентами, ліцензіями й науково-технічними знаннями.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Анісімова О.Ю. Коригування зовнішніх дисбалансів платіжного балансу (на прикладі розвинутих країн): дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / Анісімова Ольга Юріївна. – К., 2007. – 228 с.
2. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: підручник / С.Я. Боринець. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 582 с.
3. Єрін Д.Л. Статистичне оцінювання рівноваги платіжного балансу: дис. ... канд. екон. наук: 08.03.01 / Єрін Дмитро Леонідович. – К., 2004. – 182 с.
4. Кругман П.Р. Международная экономика: учебник / П.Р. Кругман, М. Обстфельд; пер. с англ. В. Кузин, О. Лисочкина. – СПб.: [б.и.], 2003. – 831 с.
5. Макроекономіка та макроекономічна політика: [навч. посібник] / А.Ф. Мельник, Т.Л. Желюк, О.В. Длугопольський, О.В. Панухник; ред. А.Ф. Мельник. – Т.: Економічна думка, 2007. – 704 с.
6. Моторин Р.М. Статистика для економістів: навч. посібник / Р.М. Моторин, Е.В. Чековський. – 2-ге вид., випр. і допов. – К.: Знання, 2011. – 429 с.
7. Ніколайчук С. Вплив глобальної фінансово-економічної кризи на платіжний баланс України та динаміку його основних показників / С. Ніколайчук, І. Каушан // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 11(65). – С. 32–40.
8. Пебро М. Международные экономические, валютные и финансовые отношения / М. Пебро; пер. О.С. Савкевич, М.М. Литвяков; ред. Н.С. Бабинцева. – М.: Прогресс: Универс, 1994. – 494 с.
9. Савченко Т.Г. Вплив стану платіжного балансу та банківської системи на формування макроекономічної рівноваги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5271/1/Savchenko_tezu_1.pdf/.
10. Сунцова О.О. Фінансові аспекти соціально-економічного розвитку держави та її регіонів: монографія / О.О. Сунцова. – К.: УкрІНТЕУ, 2009. – 300 с.
11. Шкляр А.І. Платіжний баланс України: чинники кризи і механізми відновлення рівноваги / А.І. Шкляр // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 266–272.
12. Юрчишин В. Макроекономические риски платежного баланса / В. Юрчишин // Финансовые риски. – 2008. – № 2. – С. 30–35.

13. Методологічні основи розробки платіжного балансу та зовнішнього боргу України // Платіжний баланс і зовнішній борг України за 2009 р. – К.: НБУ. – 2010. – С. 89–90.
14. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
15. Солонінко К.С. Міжнародна економіка: навч. посібник / К.С. Солонінко. – К.: Кондор, 2008. – 380 с.
16. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>.
17. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>.
18. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

REFERENCES

1. Anisimova O.Yu. Koryhuvannia zovnishnikh dysbalansiv platizhnoho balansu (na prykladi rozvynutykh krain). Dokt. Diss. [Adjustment of external imbalances of balance of payments (on the example of developed countries. Doct. Diss.)]. Kyiv, 2007. 228 p. (Ukr)
2. Borynets S.Ya. Mizhnarodni valiutno-finansovi vidnosyny [International monetary and financial relations]: textbook. 5th ed., revised and enlarged. Kyiv: Znannia, 2008. 582 p. (Ukr)
3. Yerin D.L. Statystychne otsiniuvannia rivnovahy platizhnoho balansu. Dokt. Diss. [Statistical evaluation of equilibrium of balance of payments. Doct. Diss.]. Kyiv, 2004. 182 p. (Ukr)
4. Krugman P.R., Obstfeld M. Mezhdunarodnaya ekonomika [International Economics]: textbook, translated from English V. Kuzin, O. Lisochkina. Saint Petersburg: [b.i.], 2003. 831 p. (Rus)
5. Melnyk A.F., Zheliuk T.L., Dluhopolskyi O.V., Panukhnyk O.V., editor Melnyk A.F. Makroekonomika ta makroekonomichna polityka [Macroeconomics and macroeconomic policy]: study guide, Ternopil: Ekonomichna dumka, 2007. 704 p. (Ukr)
6. Motoryn R.M., Chekotovskyi E.V. Statystyka dlia ekonomistiv [Statistics for Economists]: study guide. 2nd ed., corrected and supplemented. Kyiv: Znannia, 2011. 429 p. (Ukr)
7. Nikolaichuk S., Kaushan I. Vplyv hlobalnoi finansovo-ekonomichnoi kryzy na platizhnyi balans Ukrainy ta dynamiku yoho osnovnykh pokaznykiv [The impact of global financial and economic crisis on Ukraine's balance of payments and dynamics of its basic indicators]. Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of National Bank of Ukraine, 2009, no. 11(65), pp. 32–40. (Ukr)
8. Pebro M., editor Babintseva N.S. Mezhdunarodnyie ekonomicheskie, valyutnyie i finansovyie otnosheniya [International economic, monetary and financial relations], translated Savkevich O.S., Litvyakov M.M. Moscow: Progress: Univers, 1994. 494 p. (Rus)
9. Savchenko T.H. Vplyv stanu platizhnoho balansu ta bankivskoi systemy na formuvannia makroekonomichnoi rivnovahy [The impact of balance of payments position and banking system on the formation of macroeconomic equilibrium] [Electronic resource]. Retrieved from: http://www.dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5271/1/Savchenko_tezu_1.pdf/. (Ukr)
10. Suntsova O.O. Finansovi aspekty sotsialno-ekonomichnoho rozvytku derzhavy ta yii rehioniv [Financial aspects of socio-economic development of the state and its regions]: monograph. Kyiv: UkrINTEU, 2009. 300 p. (Ukr)
11. Shkliar A.I. Platizhnyi balans Ukrainy: chynnyky kryzy i mekhanizmy vidnovlennia rivnovahy [Balance of payments of Ukraine: factors of crisis and rebalancing mechanisms]. Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economy, 2010, no. 6, pp. 266–272. (Ukr)
12. Yurchishin V. Makroekonomicheskie riski platezhnogo balansu [Macroeconomic risks of balance of payments]. Finansovyie riski – Financial risks, 2008, no. 2, pp. 30–35. (Rus)
13. Metodolohichni osnovy rozrobky platizhnoho balansu ta zovnishnoho borhu Ukrainy [Methodological bases of development of balance of payments and external debt of Ukraine]. Platizhnyi balans i zovnishnii borh Ukrainy za 2009 r. – Balance of payments and external debt of Ukraine for the year 2009. Kyiv: NBU. 2010. pp. 89–90. (Ukr)
14. Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy [The official site of the National Bank of Ukraine] [Elektronnyi resurs] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.bank.gov.ua/>. (Ukr)
15. Soloninko K.S. Mizhnarodna ekonomika [International Economics]: study guide. Kyiv: Kondor, 2008. 380 p. (Ukr)

16. Ofitsiyni sait Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [The official site of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.me.gov.ua/>. (Ukr)

17. Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy [The official site of the Ministry of Finance of Ukraine] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.minfin.gov.ua/>. (Ukr)

18. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [The official site of the State Statistics Service of Ukraine] [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (Ukr)

РЕФЕРАТ

Козак Л.С. Платіжний баланс як важливий інструмент узагальнюючої оцінки стану національної економіки / Л.С. Козак, О.В. Федорук // Економіка та управління на транспорті. – К.: НТУ, 2015. – Вип. 2.

В статті досліджено теоретико-методичні основи формування платіжного балансу; вивчено концепції та моделі регулювання платіжного балансу держави; визначено структурні елементи і з'ясовано макроекономічне значення платіжного балансу; обґрунтовано напрямки врівноваження балансу міжнародних розрахунків; досліджено вплив макроекономічної політики на стан платіжного балансу країни; сформовано стратегію зменшення дефіциту платіжного балансу.

Об'єкт дослідження – процес гарантування економічної безпеки міжнародного співробітництва.

Мета дослідження – удосконалення механізму формування сучасного концептуального підходу до визначення сутності платіжного балансу як важливого інструменту узагальнюючої оцінки стану національної економіки.

Методи дослідження – абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід.

У сучасних умовах підвищилося значення платіжного балансу в системі державного регулювання економіки. Зрівноваження платіжного балансу є першочерговим завданням економічної політики держави поряд із забезпеченням високих темпів економічного розвитку, стримуванням інфляції та безробіття. Наявність стійкої незбалансованості зовнішніх платежів є ознакою появи кризових явищ в економіці країни, усунення яких вимагає коригування платіжного балансу шляхом проведення відповідної грошово-кредитної і бюджетно-податкової політики. Макроекономічне значення платіжного балансу полягає у відображенні стану міжнародних економічних відносин даної країни з її закордонними партнерами.

Платіжний баланс відіграє роль макроекономічної моделі, яка систематично відображає економічні операції, здійснені між національною економікою й економіками інших країн світу; така модель складається з метою розробки та впровадження обґрунтованої зовнішньоекономічної політики держави, аналізу стану товарного й фінансового ринків, двосторонніх і багатосторонніх зіставлень, наукових досліджень тощо. На основі фактичних даних про стан платіжного балансу міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Міжнародним валютним фондом, приймаються рішення щодо надання конкретним країнам фінансової допомоги для стабілізації платіжного балансу та подолання його дефіциту. Розробка й складання платіжного балансу є обов'язковою умовою для всіх країн – членів Міжнародного валютного фонду, базується на єдиній методології відповідно до стандартної класифікації компонентів і структури зведеної інформації.

Прогнозні припущення щодо розвитку об'єкта дослідження – удосконалення механізму гарантування економічної безпеки міжнародного співробітництва.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС, ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК, НЕЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ЗОВНІШНІХ ПЛАТЕЖІВ, МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ, МАКРОЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ, МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД, КЕРІВНИЦТВО З ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ ТА МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ, ПОТОЧНИЙ РАХУНОК, КАПІТАЛЬНИЙ РАХУНОК, ФІНАНСОВИЙ РАХУНОК, СИСТЕМА ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ З НЕРЕЗИДЕНТАМИ.

ABSTRACT

Kozak L.S., Fedoruk O.V. Balance of payments as an important tool of generalizing assessment of the state of national economy. Economics and management on transport. Kyiv. National Transport University. 2015. Vol. 2.

The article explores theoretical and methodical bases of formation of balance of payments; studies concepts and models of regulation of balance of payments; determines structural elements and ascertains macro-economic importance of balance of payments; substantiates directions of equilibration of balance of

international settlements; investigates the influence of macroeconomic policies on balance of payments position of the country; generates strategy for reducing of deficit of balance of payments.

Object of the research – the process of ensuring economic security of international cooperation.

Purpose of the study – improvement of the mechanism of formation of the modern conceptual approach to definition of essence of balance of payments as an important tool of generalizing assessment of the state of national economy.

Methods of research – method of abstracting, analysis and synthesis, induction and deduction, system approach.

Under present-day conditions has increased the value of balance of payments in the system of state regulation of the economy. Equilibration of balance of payments is priority task of government economic policy along with ensuring of high rates of economic growth, curbing inflation and unemployment. Availability of sustainable external payments imbalance is a sign of the emergence of the crisis phenomena in the country economy, the removal of which requires of correcting of balance of payments through appropriate of monetary and fiscal policy. Macroeconomic significance of balance of payments is to display the state of international economic relations of the given country with its foreign partners.

Balance of payments plays the role of macroeconomic model that systematically reflects economic transactions implemented between the national economy and the economies of other countries of the world; such model be drawn up for the purpose of development and implementation of justified foreign economic policies of the state, analysis of state of commodity and financial markets, bilateral and multilateral comparisons, scientific researches etc. On the basis of actual data about balance of payments position by international financial organizations, particularly the International Monetary Fund, decisions are made on granting to specific countries financial assistance for balance of payments adjustment and overcoming of its deficit. Development and drawing up of balance of payments is a prerequisite for all countries – members of the International Monetary Fund, based on single methodology in accordance with the standard classification of components and structure of consolidated information.

Forecast assumptions about the object of study – improvement of the mechanism of ensuring economic security of international cooperation.

KEYWORDS: NATIONAL ECONOMY, BALANCE OF PAYMENTS, ECONOMIC DEVELOPMENT, IMBALANCE IN EXTERNAL PAYMENTS, INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS, MACROECONOMIC MODEL, INTERNATIONAL MONETARY FUND, BALANCE OF PAYMENTS AND INTERNATIONAL INVESTMENT POSITION MANUAL, CURRENT ACCOUNT, CAPITAL ACCOUNT, FINANCIAL ACCOUNT, INTERNATIONAL TRANSACTIONS REGISTRATION SYSTEM.

РЕФЕРАТ

Козак Л.С. Платежный баланс как важный инструмент обобщающей оценки состояния национальной экономики / Л.С. Козак, О.В. Федорук // Экономика и управление на транспорте. – К.: НТУ, 2015. – Вып. 2.

В статье исследованы теоретико-методические основы формирования платежного баланса; изучены концепции и модели регулирования платежного баланса страны; определены структурные элементы и выяснено макроэкономическое значение платежного баланса; обоснованы направления уравнивания баланса международных расчетов; исследовано влияние макроэкономической политики на состояние платежного баланса страны; сформирована стратегия уменьшения дефицита платежного баланса.

Объект исследования – процесс обеспечения экономической безопасности международного сотрудничества.

Цель исследования – усовершенствование механизма формирования современного концептуального подхода к определению сущности платежного баланса как важного инструмента обобщающей оценки состояния национальной экономики.

Методы исследования – абстрагирование, анализ и синтез, индукция и дедукция, системный подход.

В современных условиях повысилось значение платежного баланса в системе государственного регулирования экономики. Уравнивание платежного баланса является первоочередной задачей экономической политики государства наряду с обеспечением высоких темпов экономического развития, сдерживанием инфляции и безработицы. Наличие устойчивой несбалансированности внешних платежей является признаком появления кризисных явлений в экономике страны, устранение которых требует корректирования платежного баланса путем

проведения соответствующей денежно-кредитной и бюджетно-налоговой политики. Макроэкономическое значение платежного баланса заключается в отображении состояния международных экономических отношений данной страны с ее зарубежными партнерами.

Платежный баланс играет роль макроэкономической модели, которая систематически отражает экономические операции, осуществленные между национальной экономикой и экономиками других стран мира; такая модель составляется с целью разработки и внедрения обоснованной внешнеэкономической политики государства, анализа состояния товарного и финансового рынков, двусторонних и многосторонних сопоставлений, научных исследований и т. п. На основе фактических данных о состоянии платежного баланса международными финансовыми организациями, в частности Международным валютным фондом, принимаются решения о предоставлении конкретным странам финансовой помощи для стабилизации платежного баланса и преодоления его дефицита. Разработка и составление платежного баланса является обязательным условием для всех стран – членов Международного валютного фонда, базируется на единой методологии в соответствии со стандартной классификацией компонентов и структуры сводной информации.

Прогнозные предположения о развитии объекта исследования – усовершенствование механизма обеспечения экономической безопасности международного сотрудничества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА, ПЛАТЕЖНЫЙ БАЛАНС, ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ, НЕСБАЛАНСИРОВАННОСТЬ ВНЕШНИХ ПЛАТЕЖЕЙ, МЕЖДУНАРОДНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ, МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ, МЕЖДУНАРОДНЫЙ ВАЛЮТНЫЙ ФОНД, РУКОВОДСТВО ПО ПЛАТЕЖНОМУ БАЛАНСУ И МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЗИЦИИ, ТЕКУЩИЙ СЧЕТ, КАПИТАЛЬНЫЙ СЧЕТ, ФИНАНСОВЫЙ СЧЕТ, СИСТЕМА УЧЕТА ОПЕРАЦИЙ С НЕРЕЗИДЕНТАМИ.

АВТОРИ:

Козак Людмила Степанівна, кандидат економічних наук, професор, Національний транспортний університет, завідувач кафедри «Економіка», e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, тел. +380442803016, Україна, 01010, м. Київ, вул. Суворова, 1, к. 314.

Федорук Олеся Володимирівна, кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, доцент кафедри «Економіка», e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, тел. +380442803016, Україна, 01010, м. Київ, вул. Суворова, 1, к. 314.

AUTHOR:

Kozak Liudmyla S., Ph.D., professor, National Transport University, head, department of Economics, e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, tel. +380442803016, Ukraine, 01010, Kyiv, Suvorova str., 1, of. 314.

Fedoruk Olesia V., Ph.D., National Transport University, associate professor, department of Economics, e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, tel. +380442803016, Ukraine, 01010, Kyiv, Suvorova str., 1, of. 314.

АВТОРЫ:

Козак Людмила Степановна, кандидат экономических наук, профессор, Национальный транспортный университет, заведующий кафедрой «Экономика», e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, тел. +380442803016, Украина, 01010, г. Киев, ул. Суворова, 1, к. 314.

Федорук Олеся Владимировна, кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, доцент кафедры «Экономика», e-mail: kaf-ekonomika_ntu@bigmir.net, тел. +380442803016, Украина, 01010, г. Киев, ул. Суворова, 1, к. 314.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бондаренко Є.В., доктор економічних наук, професор, Національний транспортний університет, професор кафедри «Економіка», Київ, Україна.

Попова В.В., доктор економічних наук, професор, Національна академія статистики, обліку та аудиту, завідувач кафедри «Економіка підприємств», Київ, Україна.

REVIEWER:

Bondarenko Ye.V., Ph.D., Economics (Dr.), professor, National Transport University, professor, department of Economics, Kyiv, Ukraine.

Popova V.V., Ph.D., Economics (Dr.), professor, National Academy of Statistics, Accounting and Auditing, head, department of Economics of Enterprises, Kyiv, Ukraine.